KAI MIESTO AKMENYS PRABYLA

2018 m. lapkričio 2 d. Nr. 23

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Jie garsina Ukmergės kraštą

Sukanka 105 metai, kai Anykščių rajone, Vaičiuliškių kaime, 1913 m. lapkričio 2 d. gimė Jonas Voveris, kunigas, monsinjoras, literatas, tremtinys. 1971–2005 m. buvo Taujėnų parapijos klebonas, rašė religinio turinio eiles, išleido vaikams ir jaunimui skirtų religinio turinio knygelių, savo kūrybą iš pradžių pasirašinėjo pseudonimu N. Sirevo. Mirė 2016 m. rugpjūčio 2 d. Taujėnuose.

***

Sukanka 65 metai, kai Želvos seniūnijoje, Kazliškių kaime, 1953 m. lapkričio 4 d. gimė Ritutė Šepetytė-Petrokienė, kalbininkė, humanitarinių mokslų daktarė, leksikografė.

***

Sukanka 60 metų, kai Širvintų rajone, Šešuolėliuose, 1958 m. lapkričio 6 d. gimė Audronė Žentelytė, literatūrologė, humanitarinių mokslų daktarė, docentė. Gyveno Vepriuose.

***

Sukanka 80 metų, kai Kaune 1938 m. lapkričio 6 d. gimė Leonardas Gutauskas, poetas, tapytojas, grafikas, prozininkas. Vaikystės ir paauglystės metus praleido Vepriuose. Savo kūryboje neretai naudoja gyvenimo Vepriuose motyvus.

***

Sukanka 60 metų, kai Ukmergėje 1958 m. lapkričio 8 d. gimė Julius Zareckas, dailininkas, Ukmergės rajono savivaldybės administracijos Kultūros ir viešųjų ryšių skyriaus vedėjo pavaduotojas.

***

Sukanka 105 metai, kai Žemaitkiemyje 1913 m. lapkričio 8 d. gimė Jonas Aviža, kunigas, prelatas, Vokietijos lietuvių veikėjas, krikščioniškosios archeologijos daktaras. Bendradarbiavo lietuvių katalikų spaudoje. Mirė 1983 m. spalio 17 d. Vokietijoje, Miunchene.

***

Sukanka 65 metai, kai Ukmergėje 1953 m. lapkričio 17 d. gimė Auksuolė Čepaitienė, etnologė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja.

***

Sukanka 60 metų, kai Ukmergėje 1958 m. lapkričio 21 d. gimė Rima Kiubaraitė-Sutkienė, dailininkė, knygų apipavidalintoja, fotomenininkė.

***

Sukanka 60 metų, kai Vilniaus rajone, Punžonių kaime, 1958 m. lapkričio 24 d. gimė Regina Žvirblienė, tautodailininkė, tekstilininkė. Gyvena Ukmergėje.

Vlado Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Sugrįžimas į tėviškę

Prof. dr. Saulius NEFAS
Mykolo Romerio universiteto lektorius

Dažnas vyresniosios kartos atstovas, kuris kiek domėjosi fotografija, žino Juozo Polio pavardę. Itin populiarus buvo jo spalvotų nuotraukų reprezentacinis albumas „Malda Lietuvai“, išleistas 1994 m.

Ant šio albumo yra nuotrauka su popiežiumi Jonu Pauliumi II jo vizito Lietuvoje metu. Tai ne atsitiktinumas, nes J. Polis buvo oficialus popiežiaus Jono Pauliaus II vizito Lietuvoje fotografas.

O tų fotonuotraukų, albumų nuo 1932 m., kai tėvas jam nupirko pirmąjį fotoaparatą, iki 2015 metų, kai jo kūną priglaudė mūsų krašto žemė, yra labai daug. Kaip rašo T. Kontrimavičius, 1939 m. per Šv. Antano atlaidus Lėne (Ukmergės r.) jis fotografavo Lietuvos prezidento Antano Smetonos viešnagę gimtinėje.

Nuo 1956 m. J. Polis fotografuodavo į Lietuvą atskridusius ar traukiniais atvykusius oficialius svečius, įamžino užsienio lietuvių viešnagių ir susitikimų akimirkas. Jo nuotraukų objektai buvo dailės kūriniai, vitražai, teatrų spektakliai, Lietuvos kraštovaizdis.

Lietuvos Atgimimo metais J. Polis įamžino masinius Sąjūdžio renginius, Baltijos kelią, Sąjūdžio steigiamąjį suvažiavimą (1988 m.), Sausio 13-osios aukų laidotuves (1991 m.).

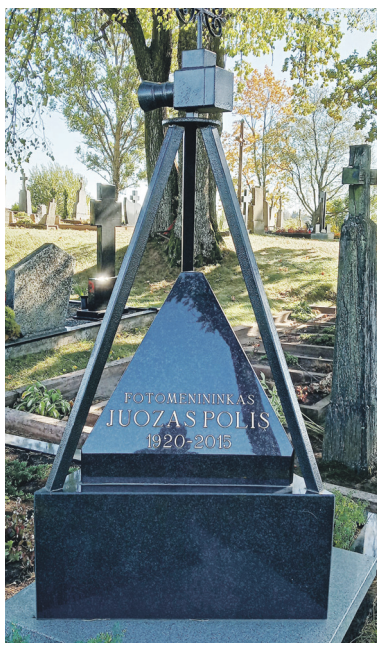

J. Polis pats suprojektavo savo antkapinį paminklą. Autoriaus nuotr.

Kai mokėsi ir dirbo Kaune, J. Polis dažnai atvykdavo į Kraupėnų kaimą ir bendraudavo su giminaičiais ir kaimo jaunimu. J. Polis pirmoje eilėje dešinėje. B. Polytės-Butkienės albumo nuotr.

O kodėl kalbame apie sugrįžimą į tėviškę, jei jis gimė Šilinės kaime netoli Kurklių (Anykščių r.) ir mokėsi Kurklių pradžios mokykloje?

Sugrįžimai į tėviškę buvo keli, iš kurių paskutinis – šią vasarą, tik jau dukros Birutės rūpesčiu Taujėnų gimnazijoje ir bibliotekoje veikė jo fotografijų paroda.

Jo spalvotomis fotografijomis galėjo grožėtis moksleiviai, mokytojai, tėviškėnai, nes jo mama Marija Rudminaitė-Polienė buvo kilusi iš Kraupėnų (Taujėnų seniūnija), o pats Juozas Polis 1932–1938 m. gyveno pas tėvus ir dirbo ūkyje.

Vėliau, kai mokėsi ir dirbo Kaune, dažnai atvykdavo į Kraupėnų kaimą ir bendraudavo su giminaičiais ir kaimo jaunimu.

Kitas sugrįžimas įvyko 2015 m. vasario mėn. – jis buvo palaidotas Kraupėnų (Ukmergės r.) kapinėse, šeimos kape, prie artimųjų. Tai buvo jo valia, jis tam ruošėsi ir apie tai, kaip sako medicinos mokslų daktarė dukra Birutė, tik ir kalbėjo, kad „grįšiu namo“.

Tad ir po vasaros parodų Taujėnuose Birutė sakė, kad „tėvelis iš dangaus žiūri į savo tėviškės žmones ir laukus“.

Gimnazijos istorija sugulė į knygą

Įstaigos pavadinimas keistas ne vieną kartą. Gedimino Nemunaičio nuotr.

Ukmergės Antano Smetonos gimnazija šiemet paminėjo 100 metų sukaktį. Čia dirbusių mokytojų, mokinių atminimas įamžintas ką tik išleistoje knygoje „Ukmergės Antano Smetonos gimnazija: atodangos“.

Išskirtinis jubiliejus neseniai paminėtas Ukmergės kultūros centre, kur prisiminta pavadinimą ne kartą keitusios įstaigos istorija.

Su gimnazijos steigimu susiję dokumentai, saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve, byloja, kad ši mokymo įstaiga įkurta 1918 m. balandžio 7 d. Ji buvo pavadinta Ukmergės gimnazija ir įsikūrė Vytauto gatvėje Nr. 20.

Nuo 1919 m. spalio ji vadinosi Ukmergės valdžios gimnazija, vėliau – Ukmergės valstybine gimnazija.

1938 m. spalio 15 d., tarpininkaujant kraštiečiui – Lietuvos prezidentui Antanui Smetonai, J. Basanavičiaus gatvėje pastatyti nauji gimnazijos rūmai.

Antrojo pasaulinio karo metu gimnazijos pavadinimai keitėsi net 5 kartus. Ji vadinosi Ukmergės Jono Biliūno valstybine gimnazija, I-ąja vidurine mokykla, vėl Ukmergės gimnazija, Ukmergės berniukų ir mergaičių gimnazija, Ukmergės antra mergaičių gimnazija.

Nuo 1949 m. mokykla tampa Ukmergės II mergaičių vidurine mokykla, vėliau – Antra vidurine mokykla, Ukmergės Aleksandro Gudaičio-Guzevičiaus vidurine mokykla.

Prasidėjus tautiniam atgimimui 1989 m. mokykla tapo Ukmergės antrąja vidurine mokykla.

Absolventų ir mokytojų pastangomis 1991 m. spalio mėnesį mokyklai sugrąžintas prezidento Antano Smetonos vardas, 1998 m. patikslintas pavadinimas – Ukmergės Antano Smetonos vidurinė mokykla, 2001 m., mokyklai suteikus gimnazijos statusą, ji tapo Ukmergės Antano Smetonos gimnazija.

Nukelta į 8 p.

Žydų bendruomenė Ukmergėje

Įsikūrusi didelių kelių kryžkelėje, bėgant amžiams, Ukmergė patyrė įvairių kultūrų įtaką, čia kūrėsi ir gyveno įvairių tautybių gyventojai. Viena iš gausiausių ir pastebimiausių buvo žydų bendruomenė.

Žydai apsigyveno Ukmergėje pirmoje XVII a. pusėje. Savo gimtą miestą jie vadino Valkomiru. 1665 m. Ukmergėje gyveno 622 žydai, daugiausiai amatininkai ir prekybininkai.

1685 m. minima Ukmergėje buvusi sinagoga. 1845 m. mieste jau buvo 4 žydų maldos namai, dvejiems metams praėjus juos lankė 3 758 žydai. 1851 m. buvo perstatyta (praplėsta) sinagoga.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje žydų bendruomenė sparčiai gausėjo. Statistikos duomenimis, 1897 m. Ukmergėje jų gyveno 7 287, o prieš Pirmąjį pasaulinį karą – apie dešimt tūkstančių.

Žydų migraciją į Lietuvą lėmė gaisrai, badas, persekiojimai ir pogromai Rusijoje. Ukmergėje jie rado geras sąlygas verslui ir geram gyvenimui. 1912 m. čia jau buvo 12 jų religinio kulto pastatų. Pirmojo pasaulinio karo audros ir po jo sekęs politinio nestabilumo laikotarpis smarkiai išblaškė žydų bendruomenę, todėl 1935 m. Ukmergėje gyveno apie 6 000 žydų.

Nukelta į 8 p.

Ukmergės policijos istorija

Raimondas RAMANAUSKAS
Ukmergės kraštotyros muziejaus muziejininkas

Policija Nepriklausomoje Lietuvoje (iki 1924 m. ji vadinta milicija) ėmė kurtis iki tol tai daryti trukdžiusiems vokiečiams pralaimint karą. Daugelyje Lietuvos vietovių 1918 m. pabaigoje patys gyventojai dažnai gaivališku būdu kūrė milicijos būrius. Visi milicininkai buvo savanoriai, pradžioje dirbę visai be algos, vėliau už nedidelę ir nereguliariai mokamą algą. Visiems jiems trūko ne tik žinių, bet ir uniforminės aprangos (daugelis nešiojo tik baltus raiščius ant civilinių drabužių), ginklų.

Ką tik susikūrusios Ukmergės lietuviškos savivaldybės 1918-12-28 rašte minima, kad tvarką mieste kartu su dar nepasitraukusiais vokiečių kareiviais palaiko „jau suorganizuota milicija, kuriai trūksta ginklų“.

Vokiečiams pasitraukus 1919 m. pradžioje, milicija apsiginklavo ir toliau sėkmingai palaikė tvarką mieste, bet tolesnį jos organizavimą nutraukė bolševikų įsiveržimas.

Po 4 mėnesių okupacijos, išvijus bolševikus, vėl ėmusiai veikti lietuviškai milicijai pradžioje ėjosi sunkiai. Nors mieste 1919 m. pabaigoje buvo 28 milicininkai, bet miestiečiai dažnai skundėsi siautėjusiais vagimis, kurie turguje ne tik iš kišenių, bet ir tiesiog iš rankų išplėšdavo pinigus ir pasprukdavo.

Veikė daug nelegalių „bravorų“. Tačiau palaipsniui milicininkai, nuo 1924 m. sausio tapę policininkais, įgavo patirties ir sėkmingai kovojo su nusikaltėliais.

Nukelta į 8 p.

Ukmergės policijos istorija

Atkelta iš 7 p.

1921 m. gruodžio 1 d. milicija sugavo Širvintų nuovados viršininką, vežantį 16 pūdų kontrabandinio sacharino. 1923 m. po susišaudymo buvo sulaikyta visą Ukmergės apskritį šiurpinusi plėšikų gauja, pas juos rastas pavogtas turtas buvo grąžintas nukentėjusiesiems.

***

Policija buvo padalyta į daug šakų. Ukmergėje veikė šios: viešoji arba tvarkos policija, pasienio policija, kriminalinė ir saugumo policija, priklausiusi valstybės saugumo departamentui, bei vadinamoji savivaldybės privati policija (jos pagrindinis uždavinys buvo mokesčių rinkimas, ji buvo pati mažiausia). Pasienio policijos Ukmergės baro būstinė pradžioje buvo Širvintose, bet nuo 1931 m. sausio 1 d. perkelta į Ukmergę.

Skirtingų policijos rūšių vadovai kas keli metai buvo kaitaliojami, kartais keičiant ir jų vadovaujamas sritis. Pasienio policijos baro viršininkas neretai tapdavo miesto ar apskrities viešosios policijos nuovados viršininku ir atvirkščiai.

Ilgainiui, nusistovėjus pastovesnei tvarkai, Ukmergės apskrityje veikė 17 policijos nuovadų: Ukmergės, Širvintų, Gelvonų, Giedraičių, Taujėnų, Kavarsko, Želvos, Pabaisko, Musninkų, Žemaitkiemio, Siesikų, Kurklių, Pagirių, Panoterių, Balninkų, Šešuolių, Veprių. Ukmergės miesto viešosios policijos nuovadoje 1932 m. dirbo 32 žmonės: 5 valdininkai, 2 raštinės darbuotojai, 25 eiliniai policininkai. Be to, po 1 policininką dirbo Pašilės ir Deltuvos policijos punktuose, priskirtuose prie Ukmergės policijos nuovados. Nuovada prenumeravo 5 dienraščius, 10 savaitraščių ir 6 mėnesinius žurnalus, neskaitant žinybinio žurnalo „POLICIJA“, kurį privalėjo užsiprenumeruoti visi tarnautojai. Nuovados skaitykloje be spaudos buvo radijo imtuvas, šaškės, šachmatai. Skaitykla galėjo naudotis ne tik policijos tarnautojai, bet ir jų rekomenduoti miestiečiai.

Žiemą policijos sporto klubas įrengdavo čiuožyklą, kuria leisdavo naudotis miestiečiams: moksleiviams už 10 centų, suaugusiems už 20 centų įėjimo bilietą.

***

Kiekvieną šeštadienį policininkams vykdavo kelių valandų pamokos, kurių metu būdavo mokama rikiuotės pratybų, imtynių džiudžitsu, aiškinami įstatymai, Vyriausybės įsakymai ir kiti policininkams žinotini dalykai.

Policininkai uoliai lankė šiuos užsiėmimus, nes nuovados viršininkas rengdavo egzaminus iš praeito kurso, o neišlaikiusius siūlė atleisti iš tarnybos ar perkelti į pasienio policiją. Be to, kai kuriais metais vykdavo policininkų kursai. Juos lankė visi policininkai, kursuose buvo dėstyta: gimnastika, rikiuotė su ginklais, ginklų pažinimas, praktiniai tarnybos klausimai, baudžiamasis statutas ir įstatymai, policijos teisė, teismo medicina ir švaros priežiūra, statybos priežiūra, miestų tvarkymas, mokesčių išieškojimo tvarka.

Pravesti praktiniai pratimai organizuojant plėšikų gaudymą miške. Įvairių rūšių policijos Ukmergės mieste ir apskrityje pasiekė nemažų laimėjimų kovojant su nusikalstamumu bei palaikant tvarką.

***

1924 m. buvo areštuoti asmenys, platinę padirbtus litus. 1930 m. sulaikyta grupė lenkų šnipų (vienas jų nusišovė sulaikymo metu).

1932 m. policija likvidavo didelį slaptą žydų banką Ukmergėje, kuris buvo išplėtojęs savo veiklą visoje Lietuvoje, neaplenkiant nė Klaipėdos krašto, daręs milijonines operacijas, padaręs milžiniškus nuostolius valstybei.

1936 m. „kratyti“ samanės gamybos ir prekiavimo taškai. Konfiskuotas didelis kiekis naminės, surašyti protokolai 6 asmenims. Ne kartą buvo sulaikyti asmenys, priklausę nelegaliai antivalstybinei organizacijai – Lietuvos komunistų partijai.

Kartais policija turėdavo užsiimti ir ne visai kriminaliniais dalykais. 1925 m. uždraudus prekiauti per Šv. Petro atlaidus, birželio 29 d. policininkai prievarta vijo žmones iš turgaus į bažnyčią.

1931 m. uždraudus kabinti iškabas skersai šaligatvių, policijai teko tą įgyvendinti, barantis su iškabų savininkais. 1931 m. uždraudus bendras vyrų ir moterų maudynes, įrengus atskirus vyrų ir moterų pliažus, policijai teko ir tai kontroliuoti. Buvo sulaikyti ir nubausti 25 litų bauda smalsūs vyrukai, plaukę paspoksoti į paneles moterų pliaže. Teko policijai ir valkataujančius šunis šaudyti miesto gatvėse. Kadangi tie šaudymai vykdavo 7–8 val. ryto, ne visus nušautus šunis pavykdavo laiku išvežti, kad jų kūnų nepamatytų į mokyklą einantys vaikai. Miestiečiai dėl to skundėsi ir prašė nušautus šunis kaip nors nuo vaikų slėpti.

Būta ir nesusipratimų. Tik įsikišus policijai pavyko numalšinti incidentą tarp vietos socialdemokratų ir jų legalius gegužės 1 (tuomet dar valstybinei šventei) skirtus atsišaukimus ir plakatą norėjusių konfiskuoti kariškių. Atsišaukimai ir plakatas buvo grąžinti savininkams.

Ne visada partinė, valdantiesiems neįtinkanti, literatūra būdavo policijos sugrąžinama. 1931 m. Ukmergės kriminalinė policija darė kratą Šv. Kazimiero katalikiškame knygyne ir ten konfiskavo nemažai, kaip tada vadinta, „priešvalstybinės literatūros“. Tai buvo valdžioje atsidūrusių tautininkų ir opozicionieriais tapusių buvusių bendražygių krikščionių demokratų nesutarimų rezultatas. Knygyno vedėja Zavadskaitė buvo sulaikyta ir paleista tik sumokėjus 15 000 litų užstatą.

Kartais nuovadose ir šūviai nuaidėdavo. 1929 m. birželį paskutinis interesantas iš revolverio peršovė Ukmergės policijos nuovados viršininką Linkevičių ir pasislepė. Linkevičius ligoninėje mirė. Manyta, kad tai plečkaitininkų darbas. Nors miestiečiai kartais pabambėdavo ant pernelyg uoliai tvarką palaikančių policininkų, bet 1934 m. kovo mėnesį galėjo akivaizdžiai pamatyti kas darosi mieste be policijos. Visiems miesto policininkams išvykus į didelę arkliavagių gaudymo operaciją miesto apylinkėse, skirtingose miesto vietose kilo bent 4 ar 5 didelės muštynės. Kadangi policijos arti nebuvo, muštynių niekas nestabdė ir į ligoninę pakliuvo nemažai sužalotų, sąmonės netekusių miestiečių. Miestiečiai tuomet suprato policijos reikalingumą.

***

Už uolų pareigų ėjimą Ukmergės policijos pareigūnai buvo ne kartą apdovanoti. 1932 m. vasario 16 d. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu apdovanoti: pasienio policijos Ukmergės baro rajono viršininkai Petras Šekas ir Vladas Tallat-Kelpša, Ukmergės apskrities policijos nuovados viršininkas Petras Vilniškaitis ir Ukmergės apskrities policijos nuovados viršininkas Bronius Usevičius.

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino medaliais – Ukmergės apskrities vyr. policininkas Mikas Dikčius, eiliniai policininkai Pranas Černys ir Liudas Girdenis, pasienio policijos Ukmergės baro vyr. sargybinis Kazys Jankauskas, eiliniai sargybiniai Vacius Bešėnas, Antanas Kirvela ir Feliksas Rickevičius.

***

Prieš sovietinę 1940 m. okupaciją Ukmergės miesto policijos nuovados adresas buvo Kauno g. 13, Valstybės saugumo ir kriminalinės policijos Ukmergės apygarda – Pilies g. 3, pasienio policijos Ukmergės baras – Vytauto g. 18.

Viešas Ukmergės visuomenės simbolinis atsisveikinimas su Nepriklausomos Lietuvos policija įvyko okupacijos išvakarėse – 1940 m. birželio 14 d. Tą dieną pro Ukmergę buvo vežami ginkluoto apiplėšimo metu Vilniuje žuvusių dviejų policijos pareigūnų palaikai į laidojimo vietas: Uteną ir Panevėžį. Gausiai susirinkę Vilniaus gatvėje pareigūnai, organizacijų atstovai, moksleiviai, aidint orkestro garsams, pagerbė žuvusius, padėjo gėlių, buvo pasakyta atsisveikinimo kalbų.

Kitą dieną į Lietuvą įžengė sovietų okupacinė kariuomenė. Tad išvakarėse buvo atsisveikinta ne tik su žuvusiais policininkais, bet ir pusei amžiaus – su nepriklausoma Lietuvos valstybe ir jos policija.

Gimnazijos istorija sugulė į knygą

Atkelta iš 7 p.

Per visą gimnazijos gyvavimo šimtmetį tūkstančiai mokinių pasklido po Lietuvą ir pasaulį, puoselėjo lietuvybę savo pasiaukojamu darbu.

***

1938 m. spalio 15-ąją, gimnazijai persikeliant į naujuosius rūmus, šventėje dalyvavęs prezidentas Antanas Smetona teigė: „Ko tauta laukia iš savo jaunimo? Ji laukia, kad tikrai mokytųsi, auklėtųsi ir neštų šviesą gimtam kraštui“.

Gimnazijoje mokėsi jaunuoliai ne tik iš Ukmergės kaimelių ir miestelių, bet ir artimiausių rajonų. Dalis jų, baigę šešias, septynias, aštuonias klases ir mokytojų kursus, įsijungė į Ukmergės krašto, kaip rašo tuometinė spauda, „kultūrinimą“. Pirmuosius žingsnius čia žengė poetas Vladas Šlaitas.

***

Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, nacių, sovietinė okupacijos. Nemažas būrys absolventų, gimnazistų dalyvavo pasipriešinimo sovietų okupacijai kovose.

Sovietinės valdžios represijų neišvengė ir mokytojai. Tremtinių dalią patyrė gimnazijos direktoriai J. Švoba ir A. Pilvelytė, kunigas kapelionas E. Simaška, mokytojai E. Kairytė, J. Putnaitė, I. Piščikas, P. Vaitkūnas, J. Dešrytė, A. Grigonis, V. Strazdas, kiti.

Gimnazijos absolventas Vytautas Pusvaškis, Didžiosios Kovos apygardos partizanas Gandis, siekdamas įamžinti Antano Smetonos gimnazijos karo ir pokario metų gimnazistų atminimą, ėmėsi titaniško darbo. Bendradarbiaudamas su Rezistencijos ir genocido centru, naudodamasis archyvais, sudarė gimnazistų, dalyvavusių partizaninėse kovose, ir gimnazistų tremtinių sąrašą, kuriame 197 pavardės.

Pasitelkęs KTU žygeivių klubo „Ąžuolas“ (šis klubas rūpinasi Lietuvos istorijos, partizaninių kovų įamžinimu) narį Juozą Dapkevičių, gerbiamas V. Pusvaškis įamžino gimnazistų ir mokytojų, tremtinių ir partizanų, atminimą memorialinėje lentoje.

***

1988 m. spalio 15-oji ypatinga data mokyklos istorijoje – buvo švenčiamas jos 50-metis. Būtent tada, atgimimo vėjams papūtus, pirmą kartą šventės metu suplevėsavo Lietuvos trispalvė.

Būtent tada šviesios atminties akademikas Zigmas Zinkevičius, susirinkusieji vis garsiau kalbėjo apie gimnazijos praeitį, kėlė klausimą dėl Antano Smetonos vardo grąžinimo.

Daug gimnazijos pokario laidų absolventų, išblaškytų po pasaulį, prisidėjo, kad būtų ne tik grąžintas vardas, gimnazijos statusas, bet ir naujomis spalvomis sušvistų prezidento Antano Smetonos portretas aktų salėje, būtų atkurtas triptikas „Prezidentas Antanas Smetona su gimnazistais“.

***

1991 m. lapkričio 19 d. mokyklai grąžintas Antano Smetonos vardas.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Žydų bendruomenė Ukmergėje

Atkelta iš 7 p.

Ekonominiame gyvenime daugiausiai jie vertėsi prekyba ir amatais. 1797 m. mieste gyveno septyni pirkliai ir visi jie buvo žydų tautybės. Jie prekiavo javais, eksportavo malkas, linus. Daugumos parduotuvių ir parduotuvėlių savininkai bei dauguma miesto amatininkų taip pat buvo žydai. Palankiausi ekonomikai ir verslo vystymuisi metai žydų bendruomenei buvo XIX–XX amžių sandūra bei tarpukario metai.

Žydai turėjo su savo religija susijusią švietimo sistemą. 1868 m. Ukmergėje jau veikė žydų pasaulietinė mokykla, 1885 m. atidaryta privati mokykla. 1886 m. minima religinė „Talmud Tora“ mokykla, o vargingai gyvenančioms šeimoms 1900 m. įsteigta amatų mokykla. Tarpukario metais žydai turėjo dvi pradžios mokyklas, žydų vaikai galėjo lankyti dvi gimnazijas (viena – jidiš, kita – hebrajų kalba). Nuo 1919 m. mieste veikė vakariniai kursai suaugusiems, du žydų vaikų darželiai.

Atkūrus Lietuvos valstybę, Ukmergėje veikė žydų sporto sąjungos „Makabi“ Ukmergės skyrius, sporto sąjunga „Vienybė“, literatūros ir dramos draugija, švietėjiška „Ort“ draugija. Įvairią veiklą vykdė labdaros, socialinės pagalbos ir kultūros reikalų draugija „Erzo“.

Ji rūpinosi senelių prieglaudos darbu, M. Rozenbliumo žydų našlaičių namais. Draugija turėjo ambulatoriją, ligoninę, vaistinę. Ukmergėje veikė ir žydų moterų labdaros draugija, kiti socialiniai ir kultūriniai susivienijimai. Miesto gyventojai žydai sudarė ne tik ekonomiškai, bet ir politiškai aktyvią bendruomenę, nes 1920 m. pirmuosiuose rinkimuose į miesto savivaldybės tarybą iš 36 tarybos narių 19 narių buvo žydų bendruomenės atstovai, pirklys B. Goldbergas tapo miesto burmistro pavaduotoju. Vėliau žydų skaičius savivaldybės tarybose mažėjo, nors žydų bendruomenė jose visada buvo atstovaujama.

Ukmergėje gimė nemažai svetur išgarsėjusių žydų: dainininkas ir metronomo išradėjas Zelmanas Pomerancas, žymus verslininkas ir filantropas Chaimas Frenkelis, rašytojai Mošė Zeifertas, Izraelis Peipertas (gimę 1851 m.), Morisas Tobiašas (g. 1880 m.), Mošė Zeldovas (mirė 1857 m. Paryžiuje), Jakovas Rubikas (g. 1917 m.). XIX a. mieste gyveno žymus ginklų pirklys, milijonierius Manelis Zacharovas, 1870 m. vedęs ukmergietę Chają Karlinkskytę.

Žydų gyvenimas Ukmergėje tragiškai nutrūko Antrojo pasaulinio karo metais. Sovietams okupavus Lietuvą buvo ištremti kai kurie turtingesni Ukmergės žydai. Lietuvą užgrobus vokiečiams, naciai ir jų vietiniai talkininkai suėmė tūkstančius Ukmergės miesto ir rajono žydų ir uždarė juos Užupyje įkurtame gete. Rugpjūčio ir rugsėjo mėnesiais jie buvo nužudyti Pivonijos miške. Čia nužudytas ir rašytojas Davidas Mejerovičius.

Po karo, negausiai išlikusiems žydams emigravus į Izraelį, išvykus į kitus miestus, Ukmergės žydų bendruomenė praktiškai liovėsi egzistavusi. Šiuo metu ją sudaro kelios dešimtys žmonių. 1952-aisiais sovietinė valdžia sunaikino žydų kapines – paskutinį stambų žydų gyvenimo Ukmergėje paminklą.

Keletas memorialinių vietų ir paminklinės lentos ant buvusių žydų maldos namų – tai viskas, kas liko iš bendruomenės, ilgą laiką žymėjusios materialios ir kultūrinės Ukmergės savasties dalį.

Parengta pagal zydai.lt